

HASAN EL-ASKERÎ VE ŞİİLİK

Hasan El-Askerî and Siism

Dr. Ahmet Yöner
Milli Eğitim Bakanlığı
e-posta: yonemahmet@hotmail.com

Öz: Hasan el-Askerî gaybet inancının dönüm noktasında yer alan bir isimdir. Kişiliğinden çok kendisine yüklenmiş olan anlam ve imamet nazariyesinin yaşayan son temsilcisi olması açısından imamiyye Şiasında ayrı bir yeri olan el-Askerî makalemizin konusunu oluşturmaktadır. Şii imamiyye isna aşeriyye kolunun onbirinci imamı olarak kabul edilen Hasan el-Askerî b. Ali en-Naki 8 Rebüvvülahir 232/ 2 Aralık 846 tarihinde Medine’de doğdu. Hasan el-Askerî 260 Hicri 8 Rebüvvülevvel/2 Ocak 873’te Samarra’da Abbasi halifesi Mu’temid’in halifeliği sırasında öldü. Hasan el-Askerî ve Babasının o devirde Abbasi’lerin hilafet merkezi olan Samarra’ya getirilmeleri onların Şia ile olan irtibatını kontrol edip onların yakınlarını tanımaktı ve kontrol altında tutmaktı. Hasan el-Askerî, Mühtedî döneminde hapsedilmiştir.

Hasan el-Askerî Samarra’da oturmaya mecbur edildiğinden dolayı o dönemde faklı şehirlerde olan ilmi toplantılara ve tartışmalara katılmamıştır. İmamların isimleri değiştikçe firkalara ayrılmada o kadar çok olmuştur. Şiiler çoğunlukla Kûfe, Bağdat, İran’ın doğusu, Nisabur, Semerkand, Samarra, Tüs, Beyhak, Kum gibi şehirlerde bulunuyorlardı. Şianın yayılması imamlarıyla olan irtibatına bağlıdır. Bu irtibat, vekillerle sağlanmıştır. İmam ise göz hapsinde olduğundan vekillerle yazışarak irtibatını devam ettirmiştir. Gaybet fikrinin İmâmiyye tarafından benimsenmesi ve ardından bir inanç esası haline getirilmesine sebep olan başlıca olay imametinin devam etmesi gerektiği ve Hasan el-Askerî’nin, yerine herhangi birini vasiyet etmeden ölmesidir. Kıyamet gününe kadar devamının zorunlu olduğuna inanan Şiiler arasında imamet konusu daha da büyük önem kazanmıştır. Hasan el-Askerî’den sonra imametinin nasıl devam edeceği firkalaşmalara neden olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Hasan el-Askerî, Abbasiler, Şiilik, Gaybet, İsnâ-aşeriyye.

Abstract: Hasan el-Askerî was a man who dedicated himself to fate and “gaybet” belief. This article is about a man who was the last emissary of mankind and even for all his titles he put them a side and called of the high Imam. Hasan el Askerî was the 11th Imam of Sii medhap and was born in 2 december 846 in medina. He died when Caliph of Abbasid Mu’temid. Hasan El-Askerî and his father brought to Samarra to

check their relations with Sia and to get to know their relatives and to keep under control. Hasan El-Askeri was put into prison at the period of Muhtedi.

Hasan El-Askeri was forced to live at Samara therefore he couldn't attend the religious meetings at the different cities. In time, with the different Imam names there were different group of followers. Sii people were living in cities such as Kufe, Bagdat, East of Iran, Nisabur, Semerkand, Samarra, Tus, Beyhak, and Kum. Spreading of Sii was directly related to its İmams'. This relation was possible with the agents of nations who were contacted through letters. The idea of "GAYBET" was cleared to Imamiye by himself and that thought become an ideal. Reasons of this idea were the İmamet needed to continue and there wasn't any inheritor after him and he hadn't decided on one before his death. Sii's believe that this inheritance must continue until dooms day and therefore it has become very important. There was a big question remaining after Hasan el-Askeri . How should the İmamate continue? With this question there are still a lot of different groups about İmamate.

Keywords: Hasan el-Askeri, Abbasid, Shiism, Gaybet, Isna-asheriyye

Giriş

Hasan el-Askerî Şîa'daki gaybet inancının dönüm noktasında yer alan bir isimdir. Bu sebeple İmâmiyye Şîası nazariyesinin en önemli şahsiyetlerindendir. Kişiliğinden çok kendisine yüklenmiş olan anlam ve imamet nazariyesinin yaşayan son temsilcisi olması açısından İmâmiyye Şîasında ayrı bir yeri olan el-Askerî makalemizin konusunu oluşturmaktadır. Konunun daha iyi bir şekilde ortaya konulabilmesi için Şîilik konusunda genel bir değerlendirme yapmak faydalı olacaktır.

Şîa; kelimesi Arapça sözlükte “tarafdar” anlamına gelmektedir. Terim olarak ise Ali b. Ebi Talib'in Hazreti Peygamberden sonra nass ve tayinle halife olduğuna inanan ve imametın kıyamete kadar onun Fatıma'dan olan soyundan devam edeceğini ileri süren toplulukların müşterek adıdır.¹

Şîa'yı diğer fırkalardan ayıran en bariz özellik imametın Ali b. Ebi Talip ve onun soyuna has olarak nass ve tayinle tespit edildiğine dair inancıdır. Hicri III. Asırdan itibaren itikâdi anlamda ortaya çıkan Şîa, Abbasiler döneminde “halef” veya “vasi” tayin etme, Hüseyin soyundan olan birinin imam olarak tanıma konusu genel bir düşünce haline gelmişti. Bu döneme kadar İmam kelimesi Halife anlamında kullanılıyordu. “Halife” ve “imam” kavramları Kur'anda siyasi otoriteyi elinde tutan kimse anlamında kullanılmamaktadır. Halife özgür iradeyi ve kendi adına güzel işler yapmaya namzet Allah'ın her bir kulu anlamına gelmektedir.² İmam İse, farklı farklı anlamlarla kullanılmakla birlikte bu bağlamda insanlara örneklik ve önderlik yapan kişi anlamında Peygamberlik makamı için

¹ Hasan Onat, *Emeviler Devri Şîi Hareketleri*, s. 15.

² el-Bakara, 2/230.

kullanılmıştır.³ Bu düşünce, daha sonraki dönemlerde iktidar olma isteğinde olan kişilerin kendi amaçlarını gerçekleştirmek ve Ali b. Ebi Talip soyuna yakınlık ve ilgi duyanları kullanmaya sevk etti. Muhtar(687)⁴, Muğire (737)⁵ ve Ebu Mansur (744)⁶ da görüldüğü gibi Zeynelabidin(713), Muhammed Bakır (733) ile oğlu Cafer es-Sadık (765) sonraki İmamiler tarafından daha sağıklarında imam olarak kabul edildikleri iddia edilmişse de hiç birinin siyasetle ilgilenmediği sadece aynı soydan gelen Zeyd b. Ali'nin (740) imamet iddiasıyla ayaklandığı bilinmektedir.⁷

Bu şekilde bir silsile terkebine inanan İsnâaşeriyye kolunun da içinde yer aldığı İmâmiyye Şîası kendi anlayışına uygun olarak bir usuluddîn anlayışı geliştirmiştir. Diğer bir ismi ile Muhammed Bakır'ın oğlu Cafer'e izafeten Caferiye diye isimlendiren İmâmiyye Şîası Şîî fırkalar içinde en sistemli ve yaygın olanıdır⁸.

1-Hasan el-Askerî'nin Yaşadığı Dönemin Fikri ve Siyası Yapısı

İslam coğrafyasında Emevilerden sonra Abbasilerin iktidarı ele geçirmesiyle birlikte idari, Askerî, siyasi ve ilmi sahalarda çok büyük değişimler olmuş, Abbasilerin iktidara geldikleri 750 yılı İslam tarihinin önemli dönüm noktalarından birini teşkil etmiştir. Abbasilerin iktidara gelişi Emevi idaresinden memnun olmayan gurupların temsil ettiği ve öncülüğünü yaptığı yoğun propaganda ve teşkilatlanma sonucunda büyük bir kitlenin faaliyeti ile olmuştur.

Abbasiler, daha harekete geçmeden önce, Horasan'da kuvvetlenen Haşimîler faaliyet halindeydiler. Bunlar Ehl-i Beyt'ten birinin halife olmasını istiyorlardı. Bu dönemde onlar Muhammed b. Hanefiyye'nin oğlu Ebu Haşim'in etrafında toplanmışlardı.

Haşimîlerin, devletin kurulmasında büyük payları olmalarına karşın Abbasi ailesinin hilafete geçmesini hazmedememiş ve hilafetin kendi hakları olduğunu açıkça ilan etmişlerdi. Hz. Ali soyundan Muhammed en-Nefsü'z-Zekiyye ve kardeşinin hareketleri⁹ buna örnektir. İslam Mezhepleri Tarihi açısından Fırkalaşma da en yoğun olarak bu dönemde olmuştur. Bütün İslamî ilimlerin geliştiği ve sistemleştiği bu süreçte, İslam siyasi tarihini kaleme alan ilk müellifleri bu dönemde yaşamış ve daha sonraki ilim adamları İslam'ın ilk üç asrı hakkında verdikleri bilgileri hep bu dönem kaynaklarından almışlardır.

³ el-Bakara, 2/124.

⁴ Muhtar es-Sakafi'nin hayatı ve faaliyetleri için bkz. Bağdadi, *Mezhepler Arasındaki Farklar*, s. 31; Hasan Onat, *a.g.e.*, s. 93-113.

⁵ Bkz. Bağdadi, *a.g.e.*, s. 182; Onat, *a.g.e.*, s. 122-130.

⁶ Bkz. Bağdadi, *a.g.e.*, s. 187; Onat, *a.g.e.*, s. 130-134.

⁷ Ethem Ruhi Fığlalı, *İmamiyye Şîa'sı*, İstanbul 1984, s. 159.

⁸ Daha geniş bilgi için Bkz. Ethem Ruhi Fığlalı, *İmamiyye Şîa'sı*, s. 1-271.

⁹ Bkz. Ahmet Yöner, *Mehdilik Fikri ve Müslümanlar Arasındaki İlk Tezahürleri*, Ankara 1998, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), s. 62-69.

Abbasilerin ikinci dönemi diye adlandırdıkları dönemde yaşayan Hasan el-Askerî doğduğu zaman mütevekkil (847-861) Halife idi. Mütevekkil halife olunca Me'mun başlattığı ve Mu'tasım ile Vasık'ın devam ettirdiği dini, fikri, siyasi sahalarda tatbik edilen devlet politikasına karşı çıkmaya başladı. Kur'an üzerinde yapılan tartışmaları yasakladı.¹⁰ Mütevekkilden sonra Muntasır (861-862) Halife oldu. Halifelik yıllarında şiddetli siyasi karışıklarla meşgul oldu. Müstain devrinde ise (862-866) Ali ailesinin Hüseyin kolundan Hüseyin b. Ahmet el-Kevkebi (251/865) Kazvin ve Zencan'ı ele geçirerek Tahirîlerin buradaki valisinin görevine son verdi.

Mütevekkil döneminde Türklere karşı başlayan hareket Mu'tez (866-869) döneminde hızlandı. Halife Muhtedi (869-870) idareye gelince kendisine ahlak ve karakter bakımından Ömer b. Abdülaziz'i örnek seçti. İdarede bulunduğu kısa dönemde oyun ve eğlenceyi bir tarafa iterek devlet adamlarının halka zulüm etmesine engel olmaya çalıştı. Halifeliği daha saygın bir yere getirmek için gayret etti¹¹. Abbasilerin bu dönemleri merkezi otoritenin yeniden inşası için gayret gösterilen bir dönemdir. Çıkan isyanlarda mahalli menfaatler, bedevi unsur ve Şiilik büyük oranda rol oynamıştır.

Haşimî soyundan olma başlangıçtan beri geleneksel bir muhalefet hizbi ve isyan hareketlerine bir vasıta olmuştur. Emeviler döneminde oraya çıkan bu tür isyanların ortak bir yönü yoktur. Hz. Ali evlatlarından Hüseyinilerin ayaklanması en son olarak Abbasilerin ilk döneminde oldu. Hasanîler ise (172/789) da Fas'ta İdrisiler adında bir hanedan tesis ettiler. Abbasiler, Talibiler tabirini hem Hüseyiniler hem de Hasanîler için kullanıyorlardı.

II-Hayati

Şiî İmâmiyye İsnâaşeriyye kolunun on birinci imamı olarak kabul edilen Hasan el-Askerî b. Ali en-Nâki, 8 Rebüvühahir 232/ 2 Aralık 846 tarihinde Medine'de doğdu.¹² Nesebi İbn Aliyyi'l-Hadi b. Muhammed Cevad

¹⁰ Ya'kubi, *Tarih*, II, 591. Taberi, *Tarih*, III, 1370, İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*. VII, 36 vd.

¹¹ İbnü'l-Esir, *a.g.e.*, VII, 83-84.

¹² Taberi, *Delailü'l-İmame* (s. 219) adlı eserinde Rebivvü'l-Ahir 232 senesinde Medine de doğduğunu başka bir rivayette de 233 olduğunu belirtmiştir. Kuleyni'ye göre 232 yılının Ramazan veya Rabis-sani ayında doğmuştur. (El-Emin, *a.g.e.*, II, 40.) İbni Hallikan 231 yılının aylarında doğduğunu fakat genel olarak Rebivvühahirin altısının rivayet edildiğini belirtmektedir. İbn Hallikan, *Vefeyatü'l-A'yan*, I, 93-94. El-Emin, *a.g.e.*, II, 40. da Samarra'da doğduğuna dair bir rivayetin bulunduğu fakat doğru olmadığı belirtilmektedir. Hasan el-Askerî, Medine'de (Müfid, *El-İhtisâs*, s. 313) 6 Rebiu'l-evvel 231/31 Ekim 845'te doğmuştur (Semsudin Muhammed İbnTulûn, 1958. *El-Eimmetü'l-İsnâ Aşer (Sezerâtu'z-Zehabiyye)*. Thk. Selaheddin, Münecid. Beyrut: Dâru Sâdir.s.113). Rebiu'lâhir 232/Kasım 846'da doğduğu, Kuleyni, *el-Kâfi fi İlmi'd-Din*, I, 420-1; Müfid, *El-İhtisâs*, II, s.313; Nevbahîf, *Firaku's-Şia'*, s. 79; Kummî, *Kitabu'l-Makalâtve'l-Firak* s.101-2). Hasan el-Askerî'nin Samarra'da doğduğu iddiasına gelince, Ali b. Muhammed

b. Ali Rıza b. Musa Kazım b. Cafer Sadık b. Muhammed Bakır b. Ali b. Zeynelabidin b. Hüseyin b. Ali b. Ebi Talib'dir. Annesi Ümmüveleddir. Ancak annesinin ismi konusunda çeşitli rivayetler vardır. Bazı kaynaklarda "Hadise" bazılarının da ise "Susan" olduğu belirtilmiştir.¹³

Künyesi, oğlu Muhammed Mehdi'ye nispeten Ebu Muhammed'dir. Hasan el-Askerî'nin Medine'de doğduğunu belirtmiştik. Babası Ali en-Nâki ile beraber 243/856 yılında Samarra'ya¹⁴ gelen el-Askerî ömrünü burada geçirdi. Bu yüzden babası ile birlikte ona "Askerîyeyn" lakabı verilmişti.¹⁵ Hasan el-Askerî çeşitli lakaplarla anılmıştır. Bunlar sırasıyla; Samit, el-Hadi, er-Refik, ez-Zeki, en-Nâki gibi isimlerdir. Hasan b. Ali'nin en meşhur lakabı Samarra'da oturduğu el-Asker adlı bir mahalleye izafeten el-Askerî'dir. Onuncu imam Muhammed Cevad ve Hasan b. Ali İbnü'r-Rıza diye meşhur olmuşlardır.¹⁶

Hasan b. Ali 243 yılında babası Ali en-Nâki ile birlikte Samarra'ya geldi. İbn Hallikan el-Askerînin yirmi yıl dokuz ay Samarra'da kaldığını ve bu yüzdende İmam Hadi ve oğlu Hasan "Askerîyeyn" diye tanınmışlardır demektedir.¹⁷ Hasan el-Askerî ve babasının Samarra'ya getirilmesinin sebebi olarak Abbasi halifelerinin bu kişilerin Şia ile olan ilişkilerini kontrol altında tutması şeklinde yorumlanmıştır.¹⁸

Babası Ali en-Nâki öldüğü zaman Hasan el-Askerî yirmi iki yaşındaydı. Ali en-Nâki 254 yılında vefat ettiğinden dolayı Hasan el-Askerî'nin imametinin altı yıl sürdüğü kabul edilmektedir. Onun imamet süresinin doğum tarihindeki ihtilaflardan dolayı beş veya yedi yıldır diyenlerde olmuştur.¹⁹ Hasan el-Askerînin bir çocuğu olduğu, onun da on ikinci imam Muhammed Mehdi Muntazır olduğu belirtilmektedir.²⁰

el-Hâdî, 234/848 yılına kadar Samarra'da tutulduğuna göre, o tarihe kadar ailesinin Medine'de bulunacağı için Hasan el-Askerî'nin Medine'de doğduğu daha kuvvetli delillere dayanmaktadır. (Kuleynî, , *el-Kâfi fi İlmi'd-Din* , I, 421) Annesi, "Asfan" adında bir cariye (Nevbahî, *Fıraku's-Şia'*, s. 79; Kummi, *Kitabu'l-Makalâtve'l-Firak*, s. 102). Hasan el-Askerî, henüz çocukken babası Ali b. Muhammed el-Hâdî'nin, Abbâsî halifesi Mütevekkil'e karşı tutumu yüzünden babası ile beraber Samarra'ya gönderilmiştir. (İbnü'l-Esir, *el-Kamil fi't-Tarih*, VII, 83-84.) Bkz. MetinBozan, *İmamiyye Şia'sının İmamet Tasavvuru*, Ankara 2007, s. 27-35.

¹³ el-Kafi, I, 503.

¹⁴ Samarra ünlü Abbasi kumandanı Türk asıllı Eşnas 836 (H.222) tarafından kurulan Bağdat yakınlarında bir yerleşim yeridir. Bir süre Abbasilere başkentlikte yapmıştır. Bk. "Samarra" md. DİA,

¹⁵ el-Emin, a.g.e., II, 40.

¹⁶ el-Emin, a.g.e., II, 40

¹⁷ Taberi, *Delailü'l-İmame*, s.219., EdipAdil, *Eimmetülsnâşeriyye*, s.235. el-Emin, a.g.e.c.II, s.40, İbnHallikan, *Vefeyatü'l-A'yan*, C.I, s.93-94.

¹⁸ Taberi, a.g.e., s. 219; EdipAdil, *Eimmetülsnâşeriyye*, s.235; el-Emin, *A'yanü's-Şia'*, II, 40, İbnHallikan, *Vefeyatü'l-A'yan*, I, 93-94.

¹⁹ Taberi, *Delailü'l-İmame*, s. 220, İbn Hallikan, *Vefeyatü'l-A'yan*, s. 942; Mes'udi, *Murucü'z-Zehab*, II, 971.

²⁰ Şehristani, I, 199; Taberi, 219; el-Emin, a.g.e., II, 40; Edip Adil, *Eimmetü İsnâşeriyye*, s. 235.

Hasan el-Askerî, 260 Hicri 8 Rebüvvülevvel/2 Ocak 873'te Samarra'da Abbasi halifesi Mu'temid'in halifeliği sırasında öldü.²¹ Mezarı ise babasının mezarının yanındadır. Onun kendi eceli ile mi öldüğü yoksa zehirlenerek mi öldürüldüğü konusunda ihtilaf vardır. Şîa'nın çoğu bütün imamların şehit edildiğine inanırlar. Cenazesinde büyük bir kalabalığın olduğu ve insanların onun ölümüne çok üzüldükleri de rivayet edilmiştir.²²

III-Hasan el-Askerî'nin İlmi Kişiliği

Hasan el-Askerî yirmi dokuz yıl gibi kısa bir süre yaşadığı için kendisinin ilmi kişiliği hakkında da rivayet edilenler onun ilimle fazla meşgul olmadığını ortaya koymaktadır. Şîî İmâmiyye içerisinde imam olarak kabul edilenlerden Hz. Ali, Muhammet Bakır ve Caferi Sadık ile ilgili ilmi çalışmalardan bahsedebiliriz. Ancak imamet makamında kabul edilen birinin Şîa anlayışındaki yerine bakıldığı zaman onun masumiyetine inanıldığı için ilminin de mutlaka belli bir düzeyde olması gerekir. Bu anlayışa uygun olarak her imamın mutlaka ilmi yönünden bahsedilmiştir.²³

Hasan el-Askerî Samarra'da oturmaya mecbur edildiğinden dolayı o dönemde faklı şehirlerde olan ilmi toplantılara ve tartışmalara katılmamıştır. El-Askerîye atfedilen bir tefsir kitabı haram-helale dair görüşlerini açıklayan bir eseri ve değişik rivayetlerde bulunan Hz Ali taraftarlarına yazdığı mektuplardan bahsetmek mümkündür.²⁴

1-Tefsir: Fatiha suresinin tamamı ve Bakara suresinin bir kısmını içeren bir eserdir. Ancak bu eserin el-Askerîye ait olmadığını konusunda rivayetler de vardır. 2-Kitabu'l-Mükniya': el-Askerîye atfedilen bir eserdir. Bu eseri rivayet eden İbn şehri Aşubdur. Bu kitap menakıp kitabının bir nüshasında Kitabu'l-Menakıbe adıyla geçmiştir. Bu eserin 225 yılında yazıldığı söylenmiştir.

3-Hasan el-Askerînin görüşlerinin ve ilmi kişiliğinin anlaşılacağı en önemli materyaller mektuplarıdır. Bu mektuplar daha çok onun Şîa'' ile

²¹ Şîa'ya göre İmâmeti 6 yıl süren Hasan el-Askerî ,Müfid, *El-İhtisâs*,II, 313. 22 Rebîu'l-Evvel-Cemâziye'l-ülâ 260/1 Ocak-Subat 874'te 28 yaşında ölmüştür. (Müfid, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Nu'man el- Ukberi el-Bagdâdi, Trz. *El-İhtisâs*. Thk. Ali Ekber, Gaffârî. Beyrut, II, 313; Kuleynî *el-Kâfi fi İlmi'd-Din*, I, 421; Nevbahî, *Firaku's-Şîa'*, s. 79; Kummi, *Kitabü'l-Makalâtive'l-Firâk*, s.102. Şîa',Onun Mu'temidAlellah tarafından zehirletilerek öldürüldüğüne inanmaktadır. (Müfid, *El-İhtisâs*, II, 313; Kuleynî, *el-Kâfi fi İlmi'd-Din*, I, 421) Hasan el-Askerî babasının yanına defnedilmiştir (Tulûn, s. 113). Mirası kardeşi Ca'fer ile annesine kalmıştır. (Nevbahî,*Firaku's-Şîa'*, s. 79; Kummi, *Kitabu'l-Makalâtive'l-Firak* s.102; Müfid, *El-İhtisâs*, II, 336).

²² Taberî, age, s.219. el-Emin, *A'yanü's-Şîa'*, II , 40, Beyyumi, *El-İmametü ve ehli Beyt*, s.202.

²³ Kummi, *Risaletü'l-İtikadatü'l-İmamiyye*, s.107-112.

²⁴ Taberî, s. 220, Beyyumi, *El-İmametü ve ehli Beyt*, s.205. el-Emin,a.g.e., II , 41; Abdalbaki Gölpinarlı, *Oniki İmam*, s.197.

ilişkileri ve siyasi yönünü ortaya koymakla birlikte muhtevalarından onun ilmi kişiliğini de çıkarmak mümkündür.

Hasan el-Askerî ile ilgili anlatılan olaylarda onuncu asrın Arap filozofu Yakup b. İshak el-Kindi (öl 252) ile olan bir münasebetinden söz edilmektedir. Kindi bir eser yazmaya başlar ve fikirleri öğrencileri tarafından Hasan el-Askerîye kadar ulaştırılır. Hasan el-Askerî bu fikirlerin doğru olmayacağını ve bazı soruları Kindi'ye sormalarını ister. Öğrencileri Kindi'nin yanına dönüp Hasan el-Askerî'nin sorduğu soruları yöneltince Kindi bu soruları kimin sorduğunu öğrenir ve Ehli-beyt'i takdir eder.²⁵

IV-Hasan el-Askerî ve Siyaset

Hasan el-Askerî, Abbasi halifelerinden Vasık (233/847), Mütevekkil (249/861), Muntasır(250/862), Müstain(254/866), Mu'tezz (255/869), Mühtedi (256/870) ve Mu'temid Alellah (279/892) devirlerinde yaşamıştır. Hasan el-Askerî ve Babasının o devirde Abbasi'lerin hilafet merkezi olan Samarra'ya getirmeleri onların taraftarları ile olan irtibatını kontrol edip yakınlarını tanımaktı.²⁶ Hatta ondan Samarra'da kaldığı sürece devamlı bilgi vermesi de istenmişti.²⁷ Abbasi halifelerini sık sık ziyaret eden el-Askerî'nin ziyareti esnasında başkalarına yapılmayan hürmet kendisine gösteriliyordu. Hasan el-Askerî ve babası Ali en-Nâki halkı isyana teşvik ettikleri gayesi ile zindana atılmışlardır.²⁸ Burada anlatılan bir kısım olayların onun menkıbevi hayatı ile ilgili olduğunu söylemek mümkündür.²⁹

Bir rivayete göre Mu'tezz Kufe'ye gitmek istediği zaman Hasan el-Askerî'nin tutuklanmasını emretti ve hizmetçisi Said'i de bu işle görevlendirdi. Rivayetlerden anlaşıldığına göre el-Askerî Muhtedi döneminde(255-256) bir süre zindanda kalmıştır.³⁰ Ondan öncede aynı düşüncenin daha önceki temsilcilerinden önde gelen isimlerinden bazıları hapsedilmişlerdi.³¹

Hasan el-Askerî'nin iddia edilen imâmeti, Abbasi halifesi Mu'tez Billah'ın hilâfetinin son bir yılına denk gelmiştir. Halife Müsta'in 252/866 yılında hilâfetten çeklince halife Mu'tez Billâh 19 yaşında halife olmuştur.³² Mu'tez Billâh dönemi Türklerin devlet içindeki nüfuzunun kırılma gayreti

²⁵ Adil, Edip, *a.g.e.*, s. 241.

²⁶ Beyyumi, *a.g.e.*, s.211.

²⁷ Beyyumi, *a.g.e.*, s.210.

²⁸ Kuleyni, *el-Kâfi fi İlmî'd-Din*, c. I, s. 523.

²⁹ Bu konuda Muhammed b.el-Hanefiyye ile ilgili yapılan bir çalışmada Tarihsel hayat ve Menkabevi Hayat ayırımı bilimsel bir şekilde ortaya koymuştur. Metod açısından İslam Mezhepleri Tarihinde özellikle bu ayırımı yapmak daha doğru bilgiye ulaşmamızı sağlar. Örnek Çalışma için bkz. Atalan, Mehmet, *Muhammed b. El-Hanefiyye ve Anadoludaki Tezahürleri*, s. 49-55, Ankara 2007.

³⁰ El-Emin, *a.g.e.*, II, 43.

³¹ Edip Adil, *Eimmetü İsnâaşeriyye*, s.245.

³² Suyûtî, s. 359.

ile geçmiştir.³³ Bununla beraber Mu'tez Billah devri, Şiilere baskının arttığı dönemdir. Her ne kadar Abbâsiler bu dönemde zayıflayıp Türk askerlerinin hâkimiyetine girmiş olsalar da Şiilere karşı kin ve nefretlerinin azalmadığı görülmektedir.³⁴ Mu'tez Billâh 27 Recep 255/11 Temmuz 869'da hapiste ölmüştür.³⁵

Hasan el-Askerî, Mühtedî döneminde hapsedilmiştir. Ebû Hâsim Ca'fer, Hasan el-Askerî'nin hapse atılmasını şöyle anlatır: "Mühtedî zamanında ben hapisteyken, İmam Ebû Muhammed el-Hasan'ı zindana getirdiler. Mühtedî'nin ölmesiyle İmam Ebû Muhammed el-Hasan ölümünden kurtuldu. Çünkü Mühtedî ölmeseydi büyük ihtimalle İmam'ı öldürecekti" demiştir. İmâmeti sürecinde takıyye³⁶ yaparak yasayan Hasan el-Askerî'nin kapısının Şiilere bile kapalı olduğu söylenir. O, sadece Şîa'nın önde gelen isimleri ile görüşebilmektedir.³⁷

Mu'temid Alellah dönemi on ikinci imamı Muhammed el-Mehdînin gizlendiği Gaybeti Suğra dönemine rastlamaktadır. Hasan el-Askerî Mu'temid Alellah döneminde de birkaç kez hapsedilmiştir. Mu'temid Alellah, bir gün adamlarına, aslanların bulunduğu bir yere Hasan el-Askerî'yi sokmalarını emretmiş, Hasan el-Askerî aslanların bulunduğu sahaya girince aslanlar etrafını çevirmiş, Hasan el-Askerî en ufak bir korku emaresi göstermeden aslanların basını şefkatle okşamış, bunun üzerine aslanlar baslarını öne eğerek diz üstü çökmüştür. Bu ilginç hadiseyi hayretle seyreden görevliler, Mu'temid Alellah'a haber vermişlerdir. Mu'temid Alellah, büyük bir mahcubiyetle kapıyı açtırmış ve Hasan el-Askerî sağlıklı bir şekilde dışarı çıkmıştır.³⁸

Mu'temid Alellah, Hasan el-Askerî'yi, sarayın altında, bir kapısı bulunan, penceresi olmayan, hava ve ışığın girmediği bir odaya hapsedirmiştir. Yirmi dört yaşlarında olan Hasan el-Askerî, iki yıl kadar burada kalmıştır.³⁹ Hasan el-Askerî'nin hapiste olduğu sıralarda Bağdat'ta şiddetli kuraklık olmuş, yağmur duasına çıkılmış, bir papaz kalabalıktan önce davranarak ellerini gökyüzüne kaldırmış ve çok geçmeden yağmur yağmaya başlamıştır. Bu olay, orada bulunan Müslümanların şüpheye düşmelerine ve dinden çıkmalarına sebep olmuştur. Hâdise, Hasan el-Askerî'ye iletince, bütün insanların toplanması şartıyla, meseleyi çözebileceğini söylemiştir. Mu'temidAlellah'ın emriyle insanlar bir araya

³³ Gülgün Uyar, *Ehl-i Beyt İslâm Tarihinde Ali-Fatuma Evladi*, İstanbul, 2004.s. 329.

³⁴ Taberi, *Tarih*, III, 1030.

³⁵ İbnü'l-Esîr, *a.g.e.*, VII, 68-9.

³⁶ Takıyye: Şiilerce İnanç esaslarından biri olarak kabul edilir. Korkmak, çekinmek, gizlenmek anlamına gelen takıyye bir Şîinin bir Sünnîden inancını gizlemesidir. Daha geniş bilgi için bk. İhsan İlahi Zahir, *Şîa'nın Kur'an İmamet ve Takıyye Anlayışı*, Çev; Hasan Onat-Sabri Hizmetli, Ankara 1984; Mehmet Dalkılıç, *Şîa, Havaric ve Ehl-i Sünnet'e göre Takıyye*, (M.Ü. Sosyal Bilimler Enst.) Basılmamış YL tezi, 1992; a.mlf., Eleştirel açıdan bir kimlik ve inanç örtüsü olarak takıyye, İÜİFD, sy VII, İst. 2003.

³⁷ Müfid, II, 324; Kuleynî, *el-Kâfi fi İlmî'd-Din*, I, 512.

³⁸ Taberi, *Tarih*, III, 1038.

³⁹ Taberi, *Tarih*, III, 1039.

toplanmış. Hasan el-Askerî, kalabalığın önünde papazın hilesini çözmüş ve insanların kafalarındaki şüpheyi gidermiştir. Bu olay üzerine Mu'temidAlellah, Hasan el-Askerî'yi, beş yıl önce oturduğu evde kalması şartıyla, serbest bırakmıştır.⁴⁰

V-Hasan el-Askerî Ve Şiilik

a- Şiî Kaynaklara Göre Hasan el-Askerî'nin İmâmetinin Delilleri

“Ebû'l-Hasan Ali b. Muhammed, oğlu Hasan'ı ölmeden 4 ay önce vasiyet etmiştir.”⁴¹ Bir gün Ebû'l-Kâsım Ca'fer b. Muhammed, Ebû'l-Hasan ile Ebû'l-Kâsım, otururken Ebû'l-Hasan'a; “Canım sana feda olsun senden sonra sahibimiz (imamımız) bu mu?” diye sormuş, o; “Hayır benden sonra sahibiniz Hasan'dır” demiştir.⁴² Kuleynî, Mûsâ b. Ca'fer b. Vehb'in söyle dediğini rivayet etmiştir: “Ebû'l-Hasan Ali'nin yanındaydım, Ebû'l-Hasan'ın oğlu Muhammed öldüğünde diğer oğlu Hasan'a söyle dedi: Ey Oğlum! Allah'a şükret. Allah emri sana tahsis etti.”⁴³ Ebû'l-Kâsım Ca'fer b. Muhammed'den rivayetle Ali b. Mehziyar, Ebû'l-Hasan'a, “Allah muhafaza size bir şey olursa senden sonra kime uyalım?” diye sorunca O da cevaben: “Oğullarımdan büyüğüne yani Hasan'a uyun” demiştir.⁴⁴

Ebû'l-KâsımCa'fer b. Muhammed, Muhammed b. Yahya'dan söyle rivayet etmiştir: “Muhammed b. Ali b. Muhammed'in öldüğü gün insanlar Ebû'l-Hasan'ın kapısında toplandılar. Ebû'l-Hasan (Ali b. Muhammed el-Hâdî) oğlu Hasan'a: ‘Şükret, Allah'a emri sana tahsis etti, deyince Hasan ağlamaya başlar ve ‘Alemlerin Rabbine hamd olsun, Allah'ın üzerimizdeki nimetini tamamlamasını isterim’ demiştir.”⁴⁵ Ebû'l-Kâsım'dan Muhammed b. Yahya'nın söyle dediği rivayet edilmiştir. Muhammed b. Yahya Ebû'l-Hasan'ın yanına gitmiş oğlu EbûCa'fer oradan ayrıldıktan sonra onu teselli etmek isteyince Ebû Muhammed ağlamaya başlamıştı. Bunun üzerine Ebû'l-Hasan, Ebû Muhammed'i öperek, “Allah seni bana halef kıldı, Allah'a hamd et” demiştir.⁴⁶ Kuleynî ve Müfid eserlerinde Ali b. Muhammed el-Hâdî'nin ashabından EbûbekirFehfekî'ye yazdığı bir mektuptan bahsetmişlerdir. Mektupta Ali b. Muhammed el-Hâdî oğlu Hasan'ı Ebû Muhammed olarak işaret ederek imametinde ⁴⁷bulacağını söylemiştir. İshak b. Muhammed'in rivayetine göre: Ebû'l-Hasan, bana yazdığı mektupta: ‘Oğlum Ebû

⁴⁰ İbnü'l-Esîr ,*el-Kamil fi't-Tarih*, VII, 68-9.

⁴¹ Müfid, *El-İhtisâs*, II, 314; I, 261.

⁴² Müfid, II, 314-5; Kuleynî, *a.g.e.*, I, 262.

⁴³ Kuleynî, *a.g.e.*, I, 262; Müfid, *a.g.e.*, II, 315.

⁴⁴ Müfid, *a.g.e.*, II, 316; Kuleynî, *a.g.e.*, I, 262.

⁴⁵ Kuleynî, *a.g.e.*, I, 262; Müfid, *a.g.e.*, II, 317-8.

⁴⁶ Kuleynî, *a.g.e.*, I, 262; Müfid, *a.g.e.*, II, 318.

⁴⁷ Kuleynî ,*a.g.e.*, I, 263; Müfid, *a.g.e.*, II, 315.

Muhammed, oğullarım arasında en halis niyetli ve en güvenilir olanı ve onların en büyüğüdür. O, halefimdir demiştir.⁴⁸

Şîaya göre, Hasan el-Askerî dost düşman herkes tarafından iffeti, ahlakı, vakarı ve takvası ile ön plana çıkmış takdir gören ve sayılan birisidir. Bununla ilgili Muhammed Yahya'dan rivayetle; Kum şehrinin malî islerine bakan Ehl-i Beyt'e düşman olan Ahmed b. Ubeydullah b. Hakan, Hasan el-Askerî ile ilgili söyle demiştir: Samarra'da, Ehl-i Beyt arasında Hasan b. Ali gibi vakarlı, iffetli, ne yapacağını bilen, Ehl-i Beyt'in arasında ululukla tanınan, hürmet gören Hâsimoğulları ve Sultanın yanında hürmete layık görülen hatta vezirlerden ve kâtiplerden üstün tutulan kişi görmedim⁴⁹demektedir. Yine başka bir rivayette Hasan el-Askerî'nin hilâfet makamına layık olduğu söyle ifade edilir demiştir.⁵⁰

Şîi fırkalar içerisinde en geç teşekkül eden ve sistemleşen İmâmiyye Şîa sıdır. İmâmiyyeninİsnâaşeriyye kolunun onbirinci imamı olarak kabul edilen Hasan el-Askerî yirmi dokuz yıl yaşamış ve ömrünün kısa sürmesine rağmen taraftarları ile irtibatını kesmemiştir. Babası ile birlikte Samarra'da yaşayan el-Askerî babası ile kendi taraftarları arasında olan münasebetlerden haberdardı. Babasının 254 yılında ölümünden sonra İsnâaşeriyye tarafından imam kabul edilen el-Askerî 260 yılında öldü. Böylece imameti altı yıl olarak kabul edilmektedir.

Şîi fırkalar içinde yer alan İmâmiyyede kimin imam olduğu konusu daima tartışıla gelen bir durumdur. İmamların isimleri değıştikçe fırkalara ayrılmada o kadar çok olmuştur. İmâmiyyeHz. Ali'den sonra vasiyeti ile oğlu Hasan, Hüseyin, Zeyne'l-Abidin sırasıyla oğlu Muhammed Bakır'ın, onun oğlu Cafer-i Sadık'ın imametine inanır. Cafer-i Sadık'ın oğlu İsmail'i imam olarak kabul edenlere İsmailiyye denmiştir. Diğer kolu ise Cafer-i Sadık'ın diğer oğlu Musa Kazım'ı imam olarak tanır. Bunlar İmamiyyeyadaİsnaAşerilerdir. Bu şekilde isimlendirilmelerinin sebebi oniki imam kabul etmelerinden dolayıdır.

İsnâaşeriyye Cafer'den sonra musa b. Ca'fer daha sonra Ali Rıza'yı imam olarak tanımıştır. Onlara göre Cafer-i Sadık onun adını anarak kendi sağlığında ölen İsmailin yerine imam olarak seçmiştir. Halife Me'mun Ali Rıza'ya halifeliği vasiyet etmiş ancak O, Me'mun'dan önce ölmüştür. Ali Rıza'dan sonra oğlu Hadiyi ondan sonra Ali b. en-Nâki'yi ve Hasan el-Askerî'yi imam olarak tanıyan İsnâaşeriyye ondan sonra oğlu Muhammed Mehdi'yi imam olarak kabul etmiştir⁵¹. Şîanın İsnâaşeriyye kolunun oluşması daha sonraki dönemlerde olduğu için Hasan el-Askerî'nin bu konuda bir katkısının olduğu söylenemez.

⁴⁸ Kuleynî ,a.g.e.,I, 263; Müfid, a.g.e., II, 319.

⁴⁹ Müfid, a.g.e.,II, 321-22; Sadük, a.g.e., I, 41.

⁵⁰ Müfid, a.g.e.,II, 321-23; Sadük, a.g.e., I, 41.

⁵¹ Kummi, a.g.e., s.109; Bağdadi, a.g.e., s. 41; Şehristani, a.g.e., s.199.

İmam Ali Rıza'nın Horasan'a gitmesinden sonra Haşimiler çeşitli sebeplerden dolayı İslam ülkelerinin değişik bölgelerine yayıldılar. el-Askerînin yaşadığı dönemde Şîa Abbasi devleti içerisinde idi. Devletin büyük bir bölümünde o dönemde Şîa'dan söz etmek mümkündür. Hasan el-Askerî kendisinden önce imam olarak kabul edilenler gibi bazı işleri için vekiller tayin ediyordu.

b- Hasan el-Askerî'nin Taraftarlarıyla İrtibatı

Şîiler çoğunlukla Kûfe, Bağdat, İran'ın doğusu, Nisabur, Semerkand, Samarra, Tûs, Beyhak, Kum gibi şehirlerde bulunuyorlardı. Şîanın yayılması imamlarıyla olan irtibatına bağlıdır. Bu irtibat, vekillerle sağlanmıştır. Hasan el-Askerî ise göz hapsinde olduğundan vekillerle yazışarak irtibatını devam ettirmiştir.⁵² Hasan el-Askerî taraflarına yazdığı mektuplarla onları bir arada tutmayı hedeflemiştir. Hasan el-Askerî'nin mektuplarını civar illere götüren özel biri vardır. Hasan el-Askerî'nin hizmetkârı Ebû'l-Edyân, "Ben İmam Askerî'nin hizmetçisi idim. Benim vazifem, İmam'ın mektuplarını istediği şehirlere götürmektir. Son mektubu Medâin'e götürdüm" demiştir.⁵³ Sehveyh b. Abdillâh el-Cüllab, Hasan el-Askerî'ye, EbûCa'fer'den sonra kimin halef olacağı gibi bazı sorular içeren bir mektup yazmış, Hasan el-Askerî'de sorularına mektup yazarak cevap vermiştir.⁵⁴ Hasan el-Askerî, Abdullâh b. Hamdveyh'e yazdığı bir mektupta : "İbrahim b. Abduh'u size vekil tayin ettim. O bölgedekiler vermeleri gereken şeyleri ve zekâtları ona versinler. Allâhtan hakkı ile korkun, haklarımızı İbrahim b. Abduh'a vermede dikkatli olun. Haklarımızı vermezseniz veya geciktirerseniz bu mazeret sayılmaz."⁵⁵ Mektuptan İbrahim b. Abduh'un, Nisabur ve Horasan civarına vekil tayin edildiği anlaşılmaktadır.

Ebû Amr Osman b. Saîd, Hasan el-Askerî'nin önde gelen vekillerinden olduğu anlaşılmaktadır. Erken yaşlarda Muhammed el-Cevâd'a hizmet etmeye başlamış, daha sonra Ali b. Muhammed el-Hâdî'nin vekili olarak Şîiler'le irtibatı sağlamıştır.⁵⁶ Mektupların içeriğinde dini öğütler, yöneticilerin adaleti ve Şîaya bağlılık ön plana çıkarılmıştır.⁵⁷ Hasan el-Askerî'nin Bağdat'taki vekili Urve b. Yahya olup çeşitli sebeplerle vekillik görevinden azledilmiştir.⁵⁸

⁵² ResulCa'feriyan, *Masum İmamların Fikri ve Siyasî Hayatı*, Çev.Cafer, Bayar, İstanbul 1994. s 163.

⁵³ Muhammed b. BakırMeclîsî, (110/1697)*Biharü'l-Envâr*,thkLecnetünminUlemâ, Beyrut 1992. s. 332

⁵⁴ Kuleynî, *el-Kâfî fî İlmi'd-Din*, I, 263-4; Müfid, *El-İhtisâs*, II, 319-20.

⁵⁵ Keşşî, Muhammed b. Ömer, *İhtiyaru Ma'rifetü'r-Ricâl*, Kum 1404. s.580.

⁵⁶ Ebu Ca'fer Muhammed b. Hasan et-Tûsî, (460/1067), *Kitabu'l-Gaybe*, thk. İbadullâh Tahranî

⁵⁷ Ali Ahmet Nasîh, Kum, 1417.353-354.

⁵⁸ Meclîsî, *Biharü'l-Envâr*, LXXVIII, 374-77;

⁵⁸ Keşşî, *İhtiyaruMa'rifetü'r-Ricâl*, s.573.

Şîa için bir merkez haline gelen İran'ın Nişabur kentinde İbrahim b. Abduh adlı bir vekil vardı. Abdullah b. Hamdveyh'e yazdığı mektupta "Ben İbrahim b. Abduh'u sizler için vekil naspettim" demiştir.⁵⁹ Tayin edilen vekil Hasan el-Askerî tarafından çeşitli alanlarda görevliydi. İran'ın Kum kentinde Eş-ari, el-Askerî ile irtibat halindeydi.⁶⁰ Hasan el-Askerî ile ilgili vekillerden biri de aynı zamanda Ali b. en-Nâki'nin vekili olan ve yağ ticareti ile uğraşan Osman b. Sait olduğu nakledilmiştir.⁶¹

c-Hasan el-Askerî'den Sonra Şîi Fırkalar

Gaybet fikrinin İmâmiyye tarafından benimsenmesi ve ardından bir inanç esası haline getirilmesine sebep olan başlıca olay imametın devam etmesi gerektiği ve Hasan el-Askerî'nin, yerine herhangi birini vasiyet etmeden ölmesidir. Kıyamet gününe kadar devamının zorunlu olduğuna inanan Şiiler arasında imamet konusu⁶² daha da büyük önem kazanmıştı. Hasan el-Askerî'den sonra imametın nasıl devam edeceği fırkalaşmalara neden olmuştur⁶³. Bir kısmı Hasan el-Askerî'nin, düşmanlarından korktuğu için çocuğunu gizlemiş olabileceği ihtimali üzerinde dururken, Hasan el-Askerî'nin vefatının ardından el-Askerî'ningaybetini iddia edenler, kardeşi Cafer'in imametini iddia edenler, babasının sağlığında ölen diğer kardeşi Muhammed'in imametini iddia edenler, Hasan Askerî'nin oğlunun varlığını iddia edenler, Hasan'ın ölümüyle imametın sona erdiğini iddia edenler ve kararsızlar şeklinde sınıflandırılabilir.⁶⁴ Hasan'ın ölümünü gerçek kabul edip, oğlunun olup olmadığını bilmediklerini, tek bildikleri şeyin ise yeryüzünün hüccetsiz kalamayacağını iddia etmekteydi. Yine bu fırkaya göre, söz konusu hüccetin ismi Muhammed'dir. O, gaib gizlenmiş bir haleftir. Ortaya çıkmasına kadar da bu İnançlarını devam ettireceklerini iddia ederler. Bunlar, imametın Hasan el-Askerî'nin soyunda devam etmesi gerektiğini iddia eden İmâmiyye ile, Yeni Fethîler olarak da niteleyebileceğimiz Ca'fer'in taraftarlarıdır.

Hasan el-Askerî'nin on ikinci imam olduğuna ve Allah'ın, gazabından dolayı bu son imamla imameti sona erdirdiğine inanan Kat'iyye Şîasının büyük bölümü, Hasan el-Askerî (260/874)'nin vefatından itibaren, Fethiyye ya da Eftahiyye açısından bu tartışmaların daha da artarak devam ettiği görülmektedir.⁶⁵ İmâmiyye'nin iddiasına göre Abbasî halifeleri imamların

⁵⁹ Edip Adil, s.241, Gölpinarlı, *Oniki İmam*, s.190. *A'yanü's-Şîa'*, II, 42.

⁶⁰ El-Emin, *A'yanü's-Şîa'*, c.IV, s. 188.

⁶¹ El-Emin, *A'yanü's-Şîa'*, c.IV, s. 188.

⁶² Bozan, *İmamiyye Şîa'sının İmamet Tasavvuru*, s.113.

⁶³ Nevbahî, *Fıraku's-Şîa'*, 79; İbnBabaveyh, *Kemalü'd-Dîn*, I, 44, 80, II, 474; Şeyh Müfid, Ebi Abdullah Muhammed b. Muhammed b. En-Numani el-Ukberi el-Bağdâdî (413/1022), *el-İrşâd*,

⁶⁴ Sa'd b. Abdullah el-Eş'arî el-Kummî, *Kitabü'l-Makalâtve'l-Fırâk*, 102.

Nevbahî, *Fıraku's-Şîa'*, 79. Ebu Hatim er-Razî, *Kitâbü'z-Zîne*, 292.

⁶⁵ Naşi el-Ekber, *Mesailü'l-İmame*, 46-47; Nevbahî, *Fıraku's-Şîa'*, 93-94.

ailesinde ihtilâf çıkartmak için Hasan el-Askerî'nin kardeşi Ca'fer'i desteklemişti. Onun, Abbasî halifesi Mu'temid'in yanında farklı yollara başvurarak, Hasan el-Askerî'nin gaybette bir oğlunun olduğunu iddia edenlere iftira etmeye çalıştığını iddia ederler.⁶⁶

Hasan el-Askerî'nin 260/874 yılında ölümüyle ortaya çıkan tartışmalar, sefirlik⁶⁷ iddialarının da devreye girmesiyle daha da karmaşık hale gelmiştir. Oluşan bu durumun hicrî dördüncü asrın son çeyreğine kadar devam ettiği görülmektedir.⁶⁸ Şîanın çoğunluğu İmametini kesintiye uğramadan devam etmesi gerektiği konusunda fikir birliğine ulaşmışlardır.⁶⁹ On birinci imam Hasan el-Askerî'nin yirmi dokuz yaşında ölümünden sonra İmâmiyye; ölümünü kabul etmeyenler, imametini kardeşine geçtiğini kabul edenler, ölümünü kabul edip onun nesline intikal ettiğini ileri sürenler gibi birbirinden farklı görüşler ileri süren 14⁷⁰, veya 16⁷¹ gruba ayrılmıştır.

Sonuç

Şîî İmâmiyye-İsnââşeriyye kolunun on birinci imamı olarak kabul edilen Hasan el-Askerî 8 Rebivvül'-ahır 232/2 Aralık 846 tarihinde Medine'de doğmuştur. Nesebi Ali b. Ebi Talibe kadar uzanmaktadır. Künyesi oğlu Muhammed Mehdi'ye nispeten Ebu Muhammed'dir. Lakabı ise Samarra'da oturduğu mahallenin adı olan askere nispeten "el-Askerî"dir. Hasan b. Ali 243 yılında babası Ali b. en-Nâki ile birlikte Samarra'ya gelmesinin sebebi: Abbasi halifelerinin onların Şîa ile olan irtibatlarını kontrol altında tutmayı istemelerinden dolayıdır.

Babası Ali en-Nâki öldüğü zaman Hasan el-Askerî yirmi iki yaşındaydı. İmam Hadi 254 yılında öldüğünden dolayı el-Askerî'nin imametini altı yıl sürdürdüğü belirtilmektedir. Hasan b. Ali 8 Rebivvülevvel 260/2 Ocak 873 te Samarra'da öldü. Öldüğü zaman yirmi dokuz yaşındaydı. Mezarı babasının mezarının yanındadır. Hasan el-Askerî Abbasi Halifelerinden Vasık, Mütevekkil, Muntasır, Müstain, Mu'tezz, Mühtedi, Mu'temid dönemlerinde yaşamıştır.

Kendisine atfedilen, bir tefsir kitabı, haram ve helale dair görüşlerinin de bulunduğu Kitabü'l-Maknia'adlı bir eseri ve değişik vilayetlerde bulunan Şîilere yazmış olduğu mektuplarının bulunduğu rivayet edilmekle birlikte şuan itibari ile bu eserlerin varlığından bahsetmek mümkün değildir. Abbasi halifeleri babası ve kendisini sıkı bir kontrol altında tutmuşlar, bazen hapse atmışlardır. El-Askerî'nin Halifelerle görüşmeleri olmuş ve bu görüşmeler esnasında halifeler ona hürmet göstermişlerdir.

⁶⁶ Nevbahtî, a.g.e., 74.

⁶⁷ Bkz. Hakyemez, Cemil, *Gaybet İnanıcı ve Şîilikteki Yeri*, 96-114.

⁶⁸ Bkz. Şeyh Müfid, *el-Fusulü'l-Muhtara*, 261.

⁶⁹ Mes'udî, *et-Tenbihve'l-İşraf*,

⁷⁰ Nevbahtî, a.g.e., s. 79.

⁷¹ Kummî, *Kitabü'l-Makalâtve'l-Firâk*, 102.

Hasan el-Askerî Şîî İmâmiyyenin İsnâaşeriyye kolu tarafından on birinci imam olarak tanınmış ancak bu olayda Hasan el-Askerî'nin bir katkısı yoktur. Değişik vilayetlerde bulunan Şîîlerle irtibat halinde olan el-Askerî buradaki vekillerine mektup aracılığı ile haber gönderiyordu. İran'ın Kum ve Nişabur kentlerinde vekilleri vardı.

Şîa içerisinde Hasan el-Askerî'nin ölümünden sonra kendisinin bir oğlu olup olmadığı noktasında ihtilafa düşülmüştür. Bir kısmı Hasan el-Askerî'nin çocuğunun olduğunu, bir kısmı ise çocuğunun olmadığını iddia etmiştir. Burada firkaların çoğunluğunun Hasan el-Askerî'nin oğlu olmadığı noktasında birleştikleri görülmektedir. Ancak Hasan el-Askerî'nin bir çocuğu olduğu ve bunun gizlendiği, isminin Muhammed Mehdi olduğu kesin kabul olarak telakki edilmiş, on ikinci İmam olarak İsnâaşeriyye tarafından silsileye dahil edilmiştir.

KAYNAKLAR

- Adil,Edip, *Eimmetü'l-İsnâ Aşeriyye*-Beyrut,1985.
- Atalan,,Doç.Dr. Mehmet , *Muhammed b. El-Hanefiyye ve Anadolu'daki Tezahürleri*, s 49-55, Ankara 2007.
- Bağdadi, Abdülkadir Tahir b. Muhammed (429/1038), *Mezhepler Arasındaki Farklar*, çev. Ethem Ruhi Fığlalı, Ankara 1991.
- Beyyumi-Muhammed, *El-İmametü ve ehli Beyt*-Beyrut, 1995.
- Belâzuri, Ahmed b. Yahya b. Cerir (279/892), *Fütühu'l-Büldân*, çev. Mustafa Fayda, Ankara 2002.
-, *KitabuCumeliminEnsâbi'l-Eşrâf*, thk. Süheyl Zekkâr-RiyazZirikli, Beyrut 1417/1996.
- Berkî, Ahmed b. Muhammed b. Halid (274/887 veya 280/893), *Kitabu'l-Mehasin*, Tahran1370/1950. 220
-, *Ricâl*, Tahran 1383/1963.
- Blichfeldt, Jan-Olaf, *EarlyMahdism*, Leiden 1985.
- Bozan,Doç.Dr.Metin, *İmamiyyeŞîa''sının İmamet Tasavvuru*, Ankara 2007.
- Ca'feriyan, Resul, *Masum İmamların Fikri ve Siyasî Hayatı*, II. Çev.Cafer, Bayar, İstanbul 1994.
- El-Emin-/ Ebu Muhammed Seyyid Muhsin b. Abdilkerim b. Ali Muhsin Emin, A'yanü's-Şia. 1371/1952 ; thk. Hasan el-Emin. -- Beyrut : Dârü't-Taaruf, 1983/1403. I. c. (626 s.) Eş'ari, Ebu'l-Hasan Ali b. İsmail el-Basri (324/935), *Makalatü'l-İslamiyyin ve İhtilafu'l-*
- Musallîn*, thk. M. Muhiddin Abdülhamid, Beyrut 1990.
- Fığlalı, Ethem Ruhi, *İmâmiyyeŞîası*, İstanbul 1984.

-, *Çağımızda İtikadî İslâm Mezhepleri*, Ankara 1993.
-, "Mesih ve Mehdi İnancı Üzerine," *AÜİFD.*, c. XXV.
-, "Gaib" *DİA*, c. XIII.
-, "İsnâaşeriyye" *DİA*, c. XXIII.
-, "Şiîliğin Doğuşu ve Gelişmesi," *Şiîlik Sempozyumu*, İstanbul 1993. 6-
Gölpınarlı-Abdülbaki, *Onikiimam*, İstanbul, 1970.
- Hakyemez, Cemil, *Gaybet İnancı ve Şiîlikteki Yeri*, İstanbul 2008.
- İbn Hallikan, Ebu'l-Abbas Ahmed b. Muhammed (681/1282), *Vefayâtü'l-A'yân ve Enbau Ebnai'z-Zaman*, thk. İhsan Abbas, Beyrut 1397/1977.
- İbnü'l-Esîr, Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed Abdulkerim eş-Şeybanî (630/1232), *İslam Tarihi (el-Kamil fi't-Tarih)*, çev. Ahmet Ağırakça ve arkadaşları, İstanbul 1985.
- İbn Tulûn , Şemsuddin Muhammed. 1958. *El-Eimmetü'l-İsnâ Aşer (Sezerâtu'z-Zehabiyye)*. Thk. Selaheddin, Müneccid. Beyrut: Dâru Sâdır
- Keşî , Muhammed b. Ömer, *İhtiyaru Ma'rifetü'r-Ricâl*, Kum 1404.
- Kuleynî, Ebu Ca'fer Muhammed b. Ya'kub er-Razi (329/941), *el-Kâfi fi İlmi'd-Din*, Kummî, Sa'd b. Abdullah el-Eş'ari (299/911 veya 301/914), *Kitabu'l-Makalât ve'l-Fırak*, nşr. Muhammed Cevad Meşkûr, Tahran 1963.
- Kummî, Ebu'l-Hasan Ali b. el-Hüseyn b. Babeveyh el-Kummî (Baba Sadûk) (329/941), *el-İmame ve't-Tabsiramine'l-Hayre*, Kum 1985.
- Kummî, Ebu'l-Hasan Ali b. İbrahim b. Haşim (307/919), *Tefsiru'l-Kummî*, Müessesetü Darü'l-Küttâb, Kum 1404. Farsça tercüme ve şerhi ile birlikte, thk. Seyyid Cevad Mustafa, Tahran ts.
- Meclîsî, Muhammed b. Bakır, (110/1697) *Biharü'l-Envâr*, thk. Lecnetünmin Ulemâ, Beyrut 1992.
- Mes'ûdî, Ebu'l-Hasan Ali b. Hüseyin el-Hudhalî el-Bağdadi (346/957-958), *Murucu'z-Zehab ve Meadinu'l-Cevher*, thk. M. Muhiddin Abdülhamid, Beyrut 1408/1988.
-, *et-Tenbih ve'l-İşraf*, Mektebetü'l-Hilâl, Beyrut 1981.
-, *İsbâtü'l-Vasıyyetili'l-İmam Ali b. Ebi Talib*, Beyrut 1409/1988.
- Müfîd, Ebû Abdullah Muhammed b. Muhammed b. Nu'man el- Ukberi el-Bağdâdi, Trz. *El-İhtisâs*. Thk. Ali Ekber, Gaffârî. Beyrut.
- Nasîruddin et-Tûsî, Nasîruddin Muhammed b. Muhammed b. el-Hasan et-Tûsî (672-1274), "İmamet Risalesi" çev. Hasan Onat, *AÜİFD.*, c. XXXV.
- Naşî el-Ekber, Abdullah b. Muhammed (293/906), *Mesailü'l-İmame*, Beyrut 1971.
- Nevbahî, Ebu Muhammed el-Hasan b. Musa (310/922), *Firaku's-Şiâ*, Matbaatü'd-Devle, İstanbul 1931.
- Onat, Hasan, *Emevîler Dönemi Şiî Hareketleri ve Günümüz Şiîliği*, Ankara 1993.
-, *Türkiye'de Din Anlayışında Değişim Süreci*, Ankara 2003.
-, *Shi'ism in the Twentieth Century and The Islamic Revolution of Iran*, Ankara 1996.

-, “Şit İmamet Nazariyesi”, *AÜİFD*, sayı. XXXII.
-, “Türkiye’de İslam Mezhepleri Tarihinin Gelişim Sürecinde Prof. Dr. Ethem Ruhi Fığlalı’nın Yeri”, *Ethem Ruhi Fığlalı’ya Armağan*, Ankara 2002.
- Öz, Mustafa, *İmâmiyeŞiasındaonikinci İmam ve Mehdî İnancı*, İstanbul 1995.
-, “Gâliye,” *DİA*, c. XIII.
-, “İbnBâbeveyh,” *DİA*, c. XIX.
-, “İmâmiye,” *DİA*, c. XXII.
-, “İsmailiyye” *DİA*, c. XXIII.
- Şehristani, Ebu’l-Feth Muhammed b. Abdülkerim (548/1153), *el-Milel ve’n-Nihâl*, thk. Ahmed Fevzi Muhammed, Beyrut 1413/1992.
- Taberi, Ebu Ca’fer Muhammed b. Cerîr (310/922), *Tarihu’l-Umemve’l-Mulûk*, thk. Muhammed Ebu’l-Fazl İbrahim, Dârü’l-Mearîf, Kahire ts.
- Tûsî, Ebu Ca’fer Muhammed b. Hasan (460/1067), *Kitabu’l-Gaybe*, thk. İbadullah Tahrani ve Ali Ahmet Nasîh, Kum 1417.
- Uyar, Gülgûn. *Ehl-i Beytİslâm Tarihinde Ali-Fatıma Evladı*. İstanbul, 2004.
- Watt, Montgomery, *İslam Düşüncesinin Teşekkül Devri*, çev. E. Ruhi Fığlalı, Birleşik Yayıncılık, İstanbul.
- Yakubî, Ahmed b. EbiYakub b. Ca’fer b. Veheb (292/905), *Tarihu’l-Yakubî*, Dâru Sadır, Beyrut 1992/1412.